

Eesti keel maailmas

Eesti keele ja kultuuri õpetamisest Helsingi ülikoolis

Helle Metslang

Helsingi ülikooli eesti keele ja kultuuri külalisprofessor

Aastast 1833 tänapäevani

Helsingi ülikool on ainus ülikool väljaspool Eestit, kus saab õppida eesti keelt ja kultuuri peaainena kõigil õppetasemetel. Sel alal võib omandada nii bakalaureuse- (soome keeles *kandidaatti*), magistri- kui ka doktorikraadi. On üliõpilasi, kes on valinud eesti keele ja kultuuri peaaineks, kõrvalainetudengeid ning ka neid, kes teevad läbi mõne üksiku kursuse. Eesti keele algkursus on kohustuslik soome keele ja soome-ugri keelte õppijatele (nii nagu soome keel Eesti ülikoolides eesti filoloogidele).

Eesti keele ja kultuuri eriala kuulub soome-ugri osakonna läänemeresoome keelte harusse, mille õppejõududeks on külalisprofessor ja kaks külalislektorit Eestist. Praegu (2007. aasta kevadel) töötavad Helsingis professorina Helle Metslang ning lektoritena Kersti Lepajõe ja Tiit Hennoste. Läänemeresoome keelte haru, mille alla eesti keele ja kultuuri eriala kuulub, juhatab professor Riho Grünthal, kellega koos kavandame oma õppetööd ja muid tegevusi.

Eesti keele õpetamine Helsingi ülikoolis algas juba 1833. aastal, kui esimene soome keele lektor Carl Niclas Keckman võttis tunniplaani ka soome-ugri keelte (soome, eesti, ungari, saami) võrdleva gram-

matika. Sealtpeale on soome keele ja soome-ugri keelte õpetamisel käsitletud praktilises ja teoreetilises plaanis ka eesti keele ja kirjanduse küsimusi – on ju Eesti Soome lähinaaber ja eesti keel soome keelele lähedane sugulaskeel, mille tundmine soome keele spetsialistidele vajalik. Ajapikku on teaduslik huvi eesti keele vastu süvenenud ja kultuurisuhted arenenud.

Eesti iseseisvumisega 1918. aastal tõusis meie maa ja keele staatus. Nõnda asutati 1923. aastal Helsingi ülikoolis eesti keele lektori ametikoht. Esimeseks lektoriks sai Villem Grünthal. Tunneme teda eeskätt luuletaja Villem Grünthal-Ridalana, kuid ta oli ka mitmekülgne keeleteadur. Helsingi ülikool oli Grünthali koduülikool: nagu mõned teisedki eestlased (Johannes Aavik, Gustav Suits, Andrus Saareste) oli ta õppinud 20. sajandi alguses siinses vabamas õhkkonnas.

Pärast Teist maailmasõda töötas eesti keele lektorina pikka aega Eeva Niinivaara, keda nüüdki veel soojalt meenutatakse. Vahelduvate külalisõppejõudude kutsumine Soome ülikoolidesse Eestist algas 1960. aastatel, kui meie maade vahelised akadeemilised ja kultuurisuhted uuesti ellu ärkama hakkasid ning Soome ülikoolidesse eesti keele külalislektorite saatmine Soome ja Nõukogude Liidu koostöölepingusse kirjutati. Esimese Eestist saabunud lektorina töötas lühikest aega Soomes Ellen Noot.

Eestist Soome tulnud lektorina jäi pikemaks ajaks Soome Ago Künnap, kes saabus Oulu ülikooli 1967 ja töötas aastast 1969 Helsingis. Siiani räägitakse Soome ülikoolides lugusid sellest, kuidas asjaajamine Moskva eesti keele lektori saamiseks venis ja eesti keele kursuste algus koos sellega, kuni Oulu ülikooli vihje kutsuda lektoriks väliseestlane Moskva viivitused lõpetas – siis saadeti õppejõud nii kiiresti Põhja-Soome, et ta soojemaid riideidki ei olnud võtnud kaasa võtta.

Huvi eesti keele ja kultuuri vastu kasvas: 1977. aastal loodi Helsingi ülikoolis teine lektori koht. Üks lektor spetsialiseerus keelele, teine kirjanduse ja kultuuri ainetele. 1989. aastal lisandus külalisabi-professori koht.

Eesti keele ja kultuuri kõrgajaks oli laulva revolutsiooni ja Eesti taasiseseisvumise aeg, mis tõi kaasa enneolematu huvi Eesti ja eesti keele vastu. Huvi lisandus hiljem, kui Eesti astus Euroopa Liitu.

1994. aastal sai eesti keel ja kultuur peaainena omaette erialaks. Lisaks oma eriala üliõpilastele tuli loengutele rohkesti muidki tudengeid. Sel ajal Helsingis lektorina töötanud Birute Klaas on meenutanud,

et tema grammatikakursust kuulas nelikümmend üliõpilast – see on kõigi aegade rekordtase.

Soome-ugri osakond paiknes ülikooli peahoones *Fabianinkatu*’l soome keele osakonnaga samas koridoris. 1996. aastal kolis soome-ugri osakond peahoone remondi ajaks ajutiselt kesklinnast kaugemale Kallio linnaossa *Franzéninkatu*’le. Kevadel 2006 tähistas osakond selle ajutise eemalviibimise kümnendat aastapäeva. Peahoone on ammu remonditud, kuid samadesse ruumidesse osakond tagasi ei ole saanud ja ka mõnesse muusse kesklinna õppehoonesse kolimist on korduvalt edasi lükatud. Lootus kesklinna kampusesse teiste humanitaarainete naabrusse tagasi pääseda pole siiski kadunud: see annaks paremad võimalused ka teiste erialade tudengite eesti keele õpinguteks ja võimaldaks kontakte muudelgi tasemetel. Muresid on olnud ka õppejõudude poolel. 1999-2000 jättis ülikool majanduslikel põhjustel professorikoha täitmata. Viimastel aastatel on professori töö tasustamine saanud otsetuge Soome riigilt.

Töö külalisõppejõuna nõuab sisseelamist asukohamaa keelde, kultuuri, suhtlusstiili, tavadesse, akadeemilisse ellu ja oma maa esindamist selles, uute kursuste ettevalmistamist. Samas pakub see õppejõule uut kogemust, võimalusi ja ideid õppe- ja teadustööks.

Helsingi ülikoolis on 1923. aastast eesti keele lektoritena töötanud Villem Grünthal (1923–1941), Juhan Käosaar (1944–1945), Eeva Niinivaara (1945–1969), Ago Künnap (1969–1971, 1985–1989, 1990–1991), Helga Laanpere (1971–1975, 1979–1981), Jaak Peebo (1974–1976), Eduard Väari (1976–1979), Herbert Kaselo (1978–1979), Tõnu Seilenthal (1979–1981), Haldur Õim (1981–1984), Hoide Sikk (1981–1983), Ants Järv (1983–1985), Toivo Kuldsepp (1984–1988), Tiit Kukk (1988–1989), Ele Süvalep (Lõhmus) (1989–1992, 1996–2000), Birute Klaas (1991–1995), Tiit Hennoste (1992–1996, 2004–), Helle Metslang (1995–2000), Mart Velsker (2000–2004), Aino Laagus (2000–2004), Kersti Lepajõe (2004–).

Külalisprofessoriteks on Helsingi ülikoolis olnud Tiit-Rein Viitso (1989–1991), Mati Erelt (1991–1995), Reet Kasik (1995–1999), Karl Pajusalu (2001–2003) ja Helle Metslang (2004–2007). 2007. aasta sügisest astub külalisprofessori ametisse taas Reet Kasik.

Eesti keele ja kultuuri aineid õpetatakse alam- ja keskastmel veel mitmes Soome ülikoolis: Oulus, Turus, Tampere, Jyväskylä, Joensuu.

*Õppejõud Kersti Lepajõe.
Helle Metslangi foto*

Mida õpetame

Eesti ülikoolides toimub õppetöö juba alates 2002. aastast nn Bologna ehk 3+2 süsteemis: kolme aasta mahus bakalaureuseõpe, seejärel kahe aasta mahus magistriõpe. Soome ülikoolid läksid Bologna süsteemile üle alles aastast 2005. Eestiga võrreldes muutus seejuures teab mis suur polnudki, sest põhistruktuur oli Soomes juba varem sama: kõrghariduse madalam aste 3 aasta mahus *kandidaatti*, kõrgem aste 2 aasta mahus *maisteri*. Õppekavareformi käigus vahetati välja arvestusühik – mindi üle Euroopa ainepunktidele (ECTS, soome keeles *opintopiste*, mille maht on 26,7 tundi; seni oli kasutusel 40tunnine, Eesti ainepunktiga ühesugune *opintoviikko* ‘õppenädal’). Muudeti eri õppetasemete mahte; lisati kohustuslikke aineid, mis aitaksid üliõpilasel paremini valmistuda tööeluks ning kavandada oma õpingute ajakava; vaadati oma eriala sisu kriitilise pilguga üle.

Eesti keele ja kultuuri eriala Helsingi ülikoolis on võõrfiloloogia eriala. Meile tulevad üldjuhul õppima Soome gümnaasiumi ehk *lukio* lõpetanud, kellele eesti keel pole emakeel ja kelle senine haridus ei ole andnud Eesti-teadmisi. Õpetame neile praktilist keelt, anname

algteadmisi keelest, kirjandusest ja kultuurist, mida Eesti gümnaasiumi lõpetanu on saanud juba koolis, ja sellele põhjale rajame sügavamate ja akadeemilisemate ainete õpetamise. Eesti keel tuleb soome keele taustale nii tõlkimisel, võrdleva grammatika kursustes kui ka praktilises keeleõppes ja mis tahes muudes kursustes. Samas on nullist alustamine lihtsam ja kiirem kui mõne kaugema keele ja kultuuri puhul – keelte sarnasus ja lähedus toetab.

Alamastme õppekava koosneb kolmest plokist. Need on praktilise keele plokk, mille ainetes omandatakse algteadmised keelest, tõlgitakse, vesteldakse; kultuuriainete plokk, kuhu kuuluvad maatumine, ajalugu ja tutvumine eesti kirjandusega; keeleuurimise plokk, kus on sissejuhatused soome-ugri keelte ja eesti keele uurimisse.

Keskastmes toimub oma eriala ainete õppimine juba eesti keeles. Praktilise keele kursustel harjutatakse suulist ja kirjalikku keelekasutust ning tõlkimist eesti keelest soome keelde. Teoreetiline keeleainete plokk annab põhiteadmised eesti keele häälikutest, grammatikast, sõnavarast. Lisandub mitmekesine valikainete plokk. Paralleelselt omandatakse keeleteoreetiline taust: keeleteaduse ja soome grammatika põhialused. Proseminaris teevad peaainetudengid oma esimese uurimustöö, mis on kandidaadiastme lõputööks.

Ülemastmes jätkub praktilise keele lihvimine, harjutatakse ka suulist tõlkimist, tõlkimist eesti keelde ja eestikeelsete tekstide kirjutamist. Erialaainetes on võimalik valida nelja spetsialiseerumisharu vahel: eesti keele struktuur ja kasutus, erialane kommunikatsioon ja tõlkimine, kirjandus ja kultuur ning ajalugu. Piirid pole jäigad: üliõpilane võib valida aineid ka mitmest harust. Püüame selle poole, et lõpetaja leiaks endale sobiva võimaluse süveneda eriala teoreetilisesse või rakenduslikumasse poolde. Uurimistöö tegemist ja esitamist harjutatakse seminaris, millele järgneb magistritöö tegemine. Magistritööd nimetatakse Soomes *pro gradu* -tööks (*pro gradu* tähendab 'kraadi jaoks'), akadeemilises slängis lihtsalt *gradu* 'ks.

Üliõpilastööde temaatika on mitmekesine: töid on näiteks eesti ja soome keele võrdluse, keeleõpetuse, tõlkeanalüüsi, rahvaluule, kirjandusteoste, teatrilavastuste analüüsi ja retseptiooni alalt. Viimasel ajal on mitu tööd analüüsinud ajakirjandustekste: vaadeldakse, kuidas keelevahendite abil konstrueeritakse maailma ning esitatakse hoiakuid ja suhtumisi näiteks soome turistidesse Eestis ja soomlaste osast kopteriõnnetuses, samuti osapoolte kohustustesse paarisuhtes, tänapäeva naisesse. Kaks selle aasta praktikumitööd võrdlesid Andrus Kivirähki

“Rehepapi” ja selle tõlke mahlakat sõnavara, sõimu- ja vandesõnade ning fraseologismide tõlkimist.

Üliõpilastest

Reet Kasik on eristanud meie eriala kursustel osalejate seas kolme tüüpi üliõpilasi. Esiteks suur hulk nii meie oma osakonna kui muude keeleainete tudengeid, kellel on eesti keele vastu nii teoreetilist huvi kui soovi praktiline keel omandada. Teise rühma moodustavad muude ainete tudengid, keda elu, töö ja huvi on viinud kontakti Eestiga: ajaloolased, majanduse ja tehnikaerialade tudengid jne. Kolmanda rühma moodustavad lapseas Soome sattunud eesti päritolu noored, kes õpivad sageli mingit muud eriala (muusika, vene keel, ungari keel, soome keel ja kultuur, prantsuse filoloogia) ja on leidnud tee meie eriala juurde kõrvalainetudengiks või mõnd üksikut ainet õppima. Õppimine meil pakub neile eesti kirjakeele oskust, eestikeelset keskkonda, arendust ja kasutust oma eesti keele oskusele ning teed juurte juurde.

Helsingi ülikooli üliõpilased ja õppejõud Kassaris Aino Kallase majamuuseumi juures. Helle Metslangi foto

Oleme koos oma tudengitega tähistanud Eesti Vabariigi aastapäeva, käinud õppereisidel Eestis, korraldanud kevadseminare (üliõpilastööde ettekandepäevi), kuhu on kutsutud ka külalisesinejaid Eesti ülikoolidest. Meie tudengid võtsid mullu osa Emakeele Seltsi üliõpilaskonverentsist. ja kavatsevad seda ka edaspidi. Ja lisaks sellele tegutsevad nad erialastes üliõpilasuühingutes.

Suhetest teiste asutuste ja ühingutega

Oleme heades koostöösuhetes Tuglase seltsi, Eesti instituudi, Eesti saatkonna, eesti keele välisõppe nõukogu ja mitme muu asutuse ja ühinguga. Tuglase selts, mis loodi 25 aastat tagasi Eesti ja Soome kultuurisuhete arendamiseks, korraldab avalikke Eesti-teemalisi loengusarju (kevadel 2007 näiteks “Nõukogude Eesti” ja “Eesti ühiskonna tähelepanuväärsed naised”), meie õppejõud osalevad nende kavandamisel ja üliõpilased saavad nende põhjal sooritada erikursuseid. Oleme oma üliõpilastega osalenud muudelgi Tuglase seltsi üritustel Eesti presidendi avalikust loengust igasügisese mardilaadani. Oleme saanud sõna sekka öelda Eesti saatkonna ja Eesti instituudi korraldatud üritustel ja nõupidamistel. Eesti keele välisõppe nõukogu on kinkinud meie raamatukogule igal aastal suure hulga meie poolt valitud raamatuid. Koostöös Helsingi ülikooli avatud ülikooliga korraldasime 2006/2007. õppeaastal täiendkoolituse eesti keele õpetajatele jm huvilistele. Selle idee tuli Tuglase seltsilt ja ettevalmistamisel osalesid ka Eesti instituut ja Soome Eesti-ühingute liit.

Peame sidet teiste Soome ülikoolide eesti keele õppejõududega. Traditsiooniks on saanud kordamööda korraldatavad kevadised kontrastiivseminarid ja nende publikatsioonide sari “Lähivertailuja”. Meie ülikool korraldas seminari mais 2006 Helsingi ülikooli Tvärminne uurimisjaamas Hanko lähedal Soome lõunarannikul. Praegu koostame seminari kogumikku “Lähivertailuja 18”.

Eesti ülikoolidega oleme vahetanud nii üliõpilasi kui õppejõude. Eesti on piisavalt lähedal, et kustuda sealt ühe või teise valdkonna asjatundjaid mõnd lühikest erikursust pidama. Nõnda saab meie tudeng nii pädevat õpetust, vaheldust õppetöösse kui kontakti Eesti humanitaariaga. Eesti teadlased on pidanud näiteks kursuseid eesti-liivi keeleareaalist (Karl Pajusalu), Eesti keelepoliitikast (Mart Rannut), rahvamuinasjutust (Risto Järv). Väljastpoolt ülikooli oleme leidnud tudengeid õpetama eesti ja soome keele vahelise tõlkimise spetsialistid Kulle Raigi ja Anu Ehro.

Lõpetuseks

On tore töötada üliõpilastega, keda on toonud kokku huvi meie maa ja keele vastu. Püüame anda parima, et üliõpilastest kujuneksid nii head asjatundjad kui Eesti sõnumite levitajad. Mitmed lõpetanud on leidnud endale töökoha, mis seostub Eesti ja Soome suhetega. Akadeemilised suhted on toeks ühiskondade headele suhetele.

Kirjandust

R. Kasik, Eesti keel Helsingi ülikoolis. – Eesti keel ja kultuur maailmas. 13.–15. august 2000, Tartu. Ettekanded. Toim. Jüri Valge. Tartu, 2002, lk 29-36.

R. Kasik, Õppetöö välismaal. – 200 aastat eesti keele ülikooliõpet. 1803 eesti ja soome keele lektoraat Tartu ülikoolis. Juubelikogumik. Tartu ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 225. Tartu, 2003, lk 360–369.

75 vuotta viroa Helsingin yliopistossa. Viron kielen ja kulttuurin opettaminen Suomessa -seminaari 23.11.1998. Esitelmät. Toimetanud Reet Kasik ja Leena Huima. Castrenianumin toimitteita 56. Helsinki, 1999.

T. Tuule, Eesti keele õpetamine Soome ülikoolides 19. ja 20. sajandil (rõhuasetusega 1967–2001). – Noored filoloogid. Valik üliõpilastöid. Tallinn: Tallinna pedagoogikaülikool, lk 84–100.